

УДК 331.25:33

С. С. Пахода,
аспірант, ПВНЗ "Європейський університет"

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

S. Pakhoda,
Postgraduate student "European University"

THE APPROACHES TO THE NON-STATE PENSION PROVISION SYSTEM FORMATION
IN UKRAINE

У статті проведено аналіз результатів діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. Виявлено формування певних тенденцій, що якісно характеризують розвиток ринку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. З'ясовано, що за досліджуваний період кількість учасників недержавних пенсійних фондів значно збільшилась. У статті акцентується увага на принципах функціонування та перевагах інституцій, що належать до системи недержавного пенсійного забезпечення. Для недержавних пенсійних фондів властиво формувати інвестиційний портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Визначено, що метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян. Тому стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ. З'ясовано, що недержавний пенсійний фонд — це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації, функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення, фінансового захисту та інвестування пенсійних активів на користь учасників пенсійного фонду, а також здійснення їм пенсійних виплат у визначеному законодавством і пенсійними контрактами порядку.

In the article is analyzed the results of non-state pension funds activity in Ukraine. Is discovered the formation of certain trends that qualitatively characterize the development of non-state pension provision market in Ukraine. It was found that during the analyzed period, the number of non-state pension funds increased significantly. In the article the attention is focused on the principles of operation and advantages of institutions belonging to non-state pension provision system. For non-state pension funds is tend to form investment portfolio, which includes investment objects with minimal risk. Is determined that the main purpose of pension assets investing is, first of all, the preservation of citizens' pension savings. Therefore, the investment strategy of non-state pension funds is more conservative than those of other financial institutions. It was found that private pension fund is a legal entity that has the status of a non-profit organization, which functions and carries out activities solely to savings, financial security and investment of pension assets for pension fund participants, and implements their pension benefits in a defined by the legislation and pension contracts manner.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, пенсійне забезпечення, активи пенсійних фондів.

Key words: pension system, pension funds, joint investment institutions, pension provision, assets of pension funds.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Формування систем пенсійного забезпечення в країнах з розвиненою економікою розпочато досить давно, однак, пенсійні системи регулярно переглядаються, доповнюються й модернізуються відповідно до соціально-економічних умов. Зростання пенсійних виплат, старіння населення змусили переглянути наявні солідарні системи підтримки літнього населення й здійснити реформування системи державного пенсійного забезпечення, додавши до нього накопичувальні принципи й залучивши недержавні фінансові механізми для пенсійного забезпечення громадян.

Процеси трансформації економічних відносин вплинули на появлення кризи в сфері соціального забезпечення населення, особливо в пенсійній системі. Подолання негативних проявів кризи в сфері соціального забезпечення обумовило потребу реформування пенсійної системи. Потреба реформування системи пенсійного забезпечення в Україні та запровадження накопичувальних методів пенсійного страхування обумовлена такими причинами, як: низький рівень пенсійного забез-

печення громадян; невідповідність отримуваної пенсії тому заробітку, що його отримував громадянин до виходу на пенсію.

Проблемам і перспективам розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні присвячені наукові праці таких вчених, як: М. Бойко, В. Геєць, Б. Зайчук, Е. Лібанова, Л. Лісогор, О. Макарова, В. Мельничук, Б. Надточій, А. Нечай, В. Никитенко, Ю. Привалов, В. Семендяєв, Ю. Саєнко, Ю. Сапелкін, В. Яценко та інших [1—5, 8, 9].

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження та узагальнення підходів щодо формування системи недержавного пенсійного забезпечення та виявлення тенденцій і можливостей її розвитку в Україні.

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ

Пенсійні кошти, які акумулюються накопичувальною пенсійною системою, є потужним інвестиційним ресурсом для економіки країни, тому розвиток зазна-

ченої системи потрібно досліджувати не тільки з точки зору забезпечення громадян у старості, але й з точки зору можливості оздоровлення певних секторів економіки за рахунок сформованих фінансових ресурсів. Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Її розбудова здійснюється, починаючи з 2004 року після набрання чинності Законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [4].

Підсумовуючи результати аналізу різних підходів до визначення сутності НПФ, зазначимо, що спектр думок щодо трактування цього поняття досить широкий: НПФ розглядається як сукупність активів; неприбуткова організація; комерційне товариство; організація соціального забезпечення; юридично оформлений механізм; соціально-захисний важіль; інститут фінансового захисту; спеціалізована фінансова установа; пенсійний траст тощо.

На нашу думку, найголовнішим у сутності НПФ є мета й основні завдання його діяльності. Так, зокрема, метою діяльності НПФ є забезпечення надійного джерела доходу учасників фонду після їх виходу на пенсію, тобто вони, як інститути фінансового захисту і соціального забезпечення фактично продають їм фінансову безпеку (спокій, впевненість) на строк.

Щодо основних завдань діяльності НПФ, які спрямовані на досягнення зазначеної мети, то до них можна віднести: збір та акумулювання пенсійних внесків; формування пенсійних активів шляхом розміщення акумульованих пенсійних внесків на фінансовому ринку; здійснення пенсійних виплат.

Важливо також визначити й функції, які виконують пенсійні фонди, адже перелік цих функцій змінювався із розвитком законодавства. До прийняття Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [6] НПФ в Україні утворювалися у вигляді однорівневої (унітарної) фінансової установи, в рамках якої виконувалися всі функції недержавного пенсійного забезпечення. Із прийняттям Закону України [6] країна перейшла до багаторівневої системи недержавного пенсійного забезпечення. У цій системі, поряд із НПФ, чільне місце займають установи, які надають послуги з недержавного пенсійного забезпечення і виконують частину функцій, що раніше виконувалися самим фондом. Тому, як зазначають дослідники, до функцій НПФ належать: забезпечення адміністрування пенсійних активів; забезпечення управління пенсійними активами [1–5].

Водночас, як зазначалося раніше, для забезпечення надійності джерела доходу учасників НПФ важливою функцією НПФ є й убезпечення пенсійних коштів від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, тобто фінансовий захист і соціальне забезпечення учасників на строк.

Отже, ми визначили, що поняття недержавного пенсійного фонду є досить широким та трактується різними науковцями по-різному. З нашої точки зору, враховуючи все вищезазначене, недержавний пенсійний фонд — це юридична особа, створена відповідно до Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [6–7], яка має статус неприбуткової організації, функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення, фінансового захисту та інвестування пенсійних активів на користь учасників пенсійного фонду, а також здійснення їм пенсійних виплат у визначеному законодавством і пенсійними контрактами порядку.

Основною ланкою такої системи є недержавні пенсійні фонди. Проведемо аналіз результатів діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. Станом на 31.12.2013 р. у Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 81 недержавний пенсійний фонд (далі — НПФ) та 28 адміністраторів НПФ (станом на 01.01.2013 р. у Державному реєстрі налічувалось НПФ — 94, адміністраторів — 37). Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 9 регіонах України.

Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві — 61 або 75,3% від загальної кількості зареєстрованих НПФ [6].

Адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 61,4 тис. шт. пенсійних контрактів з 50,1 тисячами вкладників, з яких юридичні особи становлять 2,4 тисячі вкладників або 4,8%, на яких припадає 1520,5 млн грн. пенсійних внесків (95,8% від загального обсягу пенсійних внесків за системою НПЗ), а 47,7 тисячі вкладників або 95,2% є фізичні особи. Станом на 31.12.2013 р. кількість учасників НПФ відповідно до укладених контрактів становила 840,6 тис. осіб (на кінець 2012 року — 584,8 тис. осіб) [6].

Пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) станом на 31.12.2013 р. становили 300,2 млн грн., збільшившись протягом 2013 року на 19,2 %, при цьому одноразові виплати — на 16,5 %, пенсійні виплати на визначений строк — на 85,6 %. Сукупно недержавними пенсійними фондами станом на 31.12.2013 р. здійснено пенсійних виплат (одноразово та на визначений строк) 69,0 тисяч учасників, тобто 8,2% від загальної кількості учасників отримали пенсійні виплати [6].

Одним із основних якісних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески. Станом на 31.12.2013 р. сума пенсійних внесків становила 1587,5 млн грн., що на 20,8% більше або на 273,8 млн грн. порівняно з кінцем 2012 року. Загальний обсяг активів, сформованих пенсійними фондами, станом на 31.12.2013 р. становив 2089,8 млн грн. Усього за 2013 р. активи недержавних пенсійних фондів зросли на 20,6% або на 429,7 млн грн. [6].

Для НПФ властиво формувати портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Тому особливого значення набуває вибір інвестиційних інструментів, використовуючи які НПФ зможуть забезпечити захист грошових коштів населення від інфляційних процесів і при цьому отримувати визначений приріст капіталу. Станом на 31.12.2013 року переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали депозити в банках (36,4% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (31,0%), акції українських емітентів (13,3%), цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (11,5%) [6].

Метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян, тому інвестиційна стратегія недержавних пенсійних фондів є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ. Загальна вартість доходу, отриманого від інвестування пенсійних активів, станом на 31.12.2013 р. становила 953,3 млн грн. або 60,1% від суми залучених внесків, збільшившись протягом 2013 р. на 226,3 млн грн., або на 31,1% [6].

Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, станом на 31.12.2013 р. зросли на 26,9% у порівнянні з кінцем 2012 р. і в цілому за час існування пенсійних фондів становлять 135,3 млн грн., або 6,5% від загальної суми активів НПФ. Основна частина витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, припадає на оплату послуг з управління активами недержавних пенсійних фондів — 69,8% від загальної суми витрат. Витрати на оплату послуг з адміністрування пенсійного фонду становили 21,7% від загальної суми витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів. Оплата послуг зберігача, який здійснює відповідальне зберігання активів пенсійного фонду — 5,3% від загальної суми витрат [6].

Отже, формування пенсійних накопичень учасника НПФ здійснюється за рахунок надходження пенсійних внесків, отримання інвестиційного прибутку, що збільшує пенсійні накопичення. За рахунок пенсійних активів НПФ здійснюються витрати на функціонування НПФ. При цьому кошти НПФ можна витратити тільки на покриття тих витрат, які дозволені законом.

Вважаємо, що майбутні зміни в законодавстві про недержавне пенсійне забезпечення мають бути спрямовані на посилення позицій учасників фонду, подальше зміцнення їх гарантій, удосконалення системи стимулів для розвитку недержавних пенсійних фондів.

До основних принципів недержавного пенсійного забезпечення, зокрема, належать:

— добровільне створення недержавних пенсійних фондів юридичними та фізичними особами, об'єднаннями фізичних осіб та об'єднаннями юридичних осіб;

— добровільна участь фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибір виду пенсійної виплати відповідно до діючого законодавства;

— добровільне прийняття роботодавцем рішення про здійснення пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;

— економічна заінтересованість роботодавця у здійсненні пенсійних внесків на користь своїх працівників до системи недержавного пенсійного забезпечення;

— заінтересованість фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні.

Недержавні пенсійні фонди є відносно новими фінансовими інституціями для переважної більшості населення України, цим і пояснюється відсутність довіри населення до них. За результатами аналізу, який проведений вище, можна зробити висновок, що лише незначна частка працездатного населення України стала учасниками недержавних пенсійних фондів станом на 31.12.2013 р. Водночас спостерігається позитивна динаміка у зростанні активів НПФ та збільшення їх учасників протягом останніх років. Недержавне пенсійне забезпечення відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні гідного рівня життя громадян після виходу на пенсію, а також забезпечує економічний розвиток країни, оскільки сформовані фонди за рахунок внесків вкладників є стабільним джерелом інвестицій.

Фахівці прогнозують, що НПФ стануть популярними вже найближчим часом, оскільки НПФ при здійсненні недержавного пенсійного забезпечення мають істотні переваги перед іншими фінансовими установами, які надають аналогічні послуги. Порівнюючи діяльність банків, страхових компаній та НПФ, переваги полягають у такому:

— НПФ повністю розподіляє інвестиційний дохід між учасниками та не може стати банкрутом, оскільки передбачений нагляд з боку держави;

— для НПФ передбачені певні пільги з боку податкового законодавства;

— на відміну від банківської установи НПФ не вимагають значної суми для здійснення першого внеску, тобто внески можуть здійснюватися невеликими періодичними платежами та за деяких обставин допускається їх тимчасове припинення;

— НПФ розміщує активи у різні фінансові інструменти, тобто мінімізує ризики за допомогою розподілу коштів між великою кількістю інвестиційних інструментів. Це гарантує отримання стабільного інвестиційного доходу і надійність майбутніх пенсійних виплат.

Ще однією вагомою перевагою є те, що право власності на вкладені кошти громадян не вимагає виконання ніяких додаткових умов і наступає з моменту зарахування внеску на індивідуальний пенсійний рахунок.

ВИСНОВКИ

Для належного функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні потрібно забезпечити формування і розвиток відповідної законодавчої та нормативно-правової бази, стимулювати вкладників для участі у системі пенсійного забезпечення, сформувати додаткові механізми захисту пенсійних накопичень з метою захисту прав та інтересів вкладів та учасників. Також потрібно створити систему надійного інвестування пенсійних коштів, систему моніторингу та

контролю діяльності суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення та забезпечити популяризацію діяльності цих небанківських фінансових установ.

Література:

1. Зайчук Б.О. Система пенсійного забезпечення сьогодні і завтра: Коментар застосування Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" // Б.О. Зайчук, В.С. Микитенко, В.І. Семендяєва. — Київ: "Формат" ВПД, 2004. — 336 с.

2. Бойко М.Д. "Право пенсійного забезпечення в Україні" Навчальний посібник. — Вид. 2-ге, випр. і доп. — Київ: Атака, 2006. — 356 с.

3. Мельничук В. Українська правда (розділ економіка "Пенсійна система: три кроки до ситої старості") // [www.epravda.com.ua http://www.epravda.com.ua/publications/4a852355ca907/2](http://www.epravda.com.ua/publications/4a852355ca907/2)

4. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 47—48. — С. 372.

5. Привалов Ю. Пенсійна реформа в Україні: тенденції та перспективи / Ю. Привалов, Ю. Саєнко, Ю. Сапелкін; відп. ред. Ю. Саєнко. — К.: ПЦ "Фоліант", 2005. — 218 с.

6. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (розділ "Недержавні пенсійні фонди") [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/732>

7. Пенсійна реформа в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pension.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=25&Itemid=109

8. Лук'яненко Д. Г. Перспективи роботи недержавних пенсійних фондів / Д. Г. Лук'яненко // Цінні папери України. — 2010. — № 18. — 378 с.

9. Подшиваленко Г.П., Лахметкина Н.И. — Инвестиции // Финансовая Академия при Правительстве Российской Федерации: Москва, 2006.

References:

1. Zajchuk, B.O. (2004), Systema pensijnoho zabezpechennia s'ohodni i zavtra: Komentar zastosuvannia Zakonu Ukrainy "Pro zahal'noobov'iazkove derzhavne pensijne strakhuvannia" [Pension provision system today and tomorrow: Comment on application of the Law of Ukraine "On Compulsory State Pension Insurance"], Format, Kyiv, Ukraine.

2. Bojko, M.D. (2006), Pravo pensijnoho zabezpechennia v Ukraini [The right of pension provision in Ukraine], 2nd ed, Ataka, Kyiv, Ukraine.

3. Ukrainian Pravda (2009), "Pension system: three steps to the old-fed", available at: <http://www.epravda.com.ua/publications/2009/08/14/203643/> (Accessed 19 January 2014).

4. The Verhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On non-state pension provision", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/page> (Accessed 20 January 2014).

5. Pryvalov, Yu.O. Saienko, Yu.I. Sapielkin, Yu.V. (2005), Pensijna reforma v Ukraini: tendentsii ta perspektyvy [Pension reform in Ukraine: trends and prospects], Foliant, Kyiv, Ukraine.

6. The official site of National Commission for the State Regulation of Financial Services Markets "Legislation that regulates the activities of non-state pension funds", available at: <http://nfp.gov.ua/docs/?d=4> (Accessed 19 January 2014).

7. Pension reform in Ukraine (2010), "Non-state pension provision", available at: http://pension.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=25&Itemid=109 (Accessed 21 July 2014).

8. Luk'ianenko, D.H. (2010), "Prospects of non-state pension funds", Tsinni papery Ukrainy, vol.18, p. 378.

9. Podshivalenko, G.P. Lakhmetkina, N.I. — Investments [M.V — Investitcii]. Finance Academy under the Government of the Russian Federation. Moscow, 2006.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2014 р.